

**І.В. АГІЄНКО, В.Т. БРИТАН, О.Ю. ВИСОЦЬКИЙ,
Л.М. КЛИМАСHEВСЬКИЙ, О.В. МИХАЙЛЮК, Л.С. ПІДЛІСНА,
О.М. РЕШЕТЛОВА, А.В. САВИЧ** УДК 378.1:93(477.63)

НАРИС ІСТОРІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

У межах “Нарису історії вищої школи Дніпропетровщини в 1945 – 1991 рр.” у статті висвітлюються й аналізуються форми і методи роботи з післявоєнної відбудови та подальшого зміцнення матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів (ВНЗ) області як одного з головних чинників підвищення ефективності їхньої навчально-виховної та наукової діяльності.

Ключеві слова: вища школа, навчальний заклад, освіта, гуртожиток, навчально-лабораторний корпус.

В рамках “Очерка истории высшей школы Днепропетровщины в 1945 – 1991 гг.” в статье освещаются и анализируются формы и методы работы послевоенного восстановления и дальнейшего укрепления материально-технической базы высших учебных заведений области как одного из главных факторов повышения эффективности их учебно-воспитательной и научной деятельности.

Ключевые слова: высшая школа, учебное заведение, образование, общежитие, учебно-лабораторный корпус.

In the context of “Historical essay on Higher School Development in Dnipropetrovsk region during 1945-1991” the forms and methods of post-war Higher School renewal are highlighted and analyzed. The article shows the further strengthening of regional Higher School’s material and technical facilities as one of the main factors of the educational experience and scientific work.

Key words: Higher School, education establishment, education, hostel, workshop.

1. Відновлення та розвиток вищої школи Дніпропетровщини у 1945-1991 рр.

Відразу ж після звільнення 25 жовтня 1943 року від німецько-фашистської окупації Дніпропетровська та Дніпродзержинська, а 22 лютого 1944 р. Кривого Рогу розпочалася реєвакуація дніпропетровських ВНЗ і відновлення їхньої роботи в місцях постійного базування. У 1943-1944 рр. відновили свою роботу всі ВНЗ області, а 1945-1946 навчальний рік вища школа Дніпропетровської області розпочала у такому складі: Дніпропетровський державний університет (ДДУ), Дніпропетровський гірничий інститут (ДГІ),

Дніпропетровський металургійний інститут (ДМетІ), Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту (ДІТ), Дніпропетровський хіміко-технологічний інститут (ДХТІ), Дніпропетровський інженерно-будівельний інститут (ДІБІ), Дніпропетровський сільськогосподарський інститут (ДСГІ), Дніпропетровський медичний інститут (ДМІ), до якого пізніше на правах факультету було приєднано фармацевтичний інститут, Криворізький гірничорудний інститут (КГРІ), Криворізький педагогічний інститут (КрПІ), Дніпродзержинський вечірній металургійний інститут (з 1960 р. – завод-

втуз, а з 1967 р. – Дніпродзержинський індустріальний інститут (ДзІІ)* [26, ф. 19, оп. 5, спр. 149, арк. 12]. З 15 квітня 1980 р. розпочав свою офіційну діяльність Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту (ДДФК і С) [8, 2].

Таким чином, у період, що розглядається, в Дніпропетровській області функціонувало 12 державних вищих навчальних закладів.

Ефективна реалізація головного призначення вищих навчальних закладів як центрів освіти, науки, культури неможлива без відповідної матеріально-технічної бази та якісного складу науково-педагогічних кадрів.

Під терміном “матеріально-технічна база ВНЗ” розуміється забезпеченість вищого закладу освіти навчально-лабораторними приміщеннями, науково-дослідними лабораторіями, дослідно-виробничими підприємствами, полігонами, майстернями, оснащення їх новітнім устаткуванням, а також наявність у ВНЗ відповідної соціальної інфраструктури, тобто мережі гуртожитків для студентів та аспірантів і житлових будинків для викладачів, їдалень, буфетів, профілакторіїв, медичних установ, спортзалів, басейнів, спортивно-оздоровчих таборів, клубів тощо.

За роки німецько-фашистської окупації Дніпропетровська область зазнала великих втрат. Фашистські окупанти зруйнували й спалили 10 тисяч будівель різного призначення, у тому числі 5 тисяч житлових будинків, 453 медичні установи, 1390 шкіл, 20920 споруджень було зруйновано у сільській місцевості [1, 64]. Була майже повністю знищена матеріально-технічна база вищих навчальних закладів. Зокрема, під час окупації спалено два навчальних корпуси з цінним обладнанням в університеті, а також будинок наукової бібліотеки з книжковим фондом, лабораторії Ботанічного саду, біологічну та водну станції. Відступаючи, фашисти підірвали новий навчальний корпус, призначений факультетам гуманітарних наук. Усього було зруйновано близько 70% усіх приміщень.

Частково збереглися один навчальний корпус та два гуртожитки. Збитки, завдані університету, визначалися в 10 млн. карбованців [12, 93-94].

Два навчальні корпуси металургійного інституту спочатку використовувалися для розміщення гітлерівських вояків, а пізніше в них розмістили шпиталь для військ СС. Майно інституту викидалося з лабораторій, вивозилося до Німеччини. Були знищені потужна електрична підстанція прокатної лабораторії, унікальне устаткування кафедр металургійних печей та ливарного виробництва. Була повністю знищена гордість металургійного інституту – електрометалургійна лабораторія. Протягом трьох днів фашисти демонтували та вивезли з неї найцінніше устаткування. Загарбники знищили устаткування лабораторій агломерації та термообробки металів. Багатий бібліотечний фонд інституту було звалено в хімічному корпусі. Туди ж звезли частину устаткування з інших інститутів. Потім цей корпус було спалено, і все, що створювалося протягом багатьох років, загинуло у вогні. Було пограбовано і повністю спалено чотирьохповерховий студентський гуртожиток. Загальний збиток, завданий інституту, оцінювався більше як 15 млн. карбованців [5, 53].

Усі приміщення будівельного інституту під час окупації прийшли в непридатний стан. Навчальний корпус інституту був пошкоджений снарядами, в інститутській їдальні німці влаштували конюшню. Все майно лабораторій, кабінетів, кафедр, яке не встигли вивезти в 1941 р., було пограбоване. Повністю згорів інститутський гараж, від снарядів постраждали недобудовані механічні майстерні та житловий п'ятиповерховий будинок для викладачів. Були вкрадені гідравлічні преси з насосами і навіть фундаментально встановлене обладнання. Виведена з ладу вся система комунальних мереж у навчальному корпусі та гуртожитку. Збитки інституту оцінювалися в 3100729 крб. [1, 53].

У медичному інституті спалено морфологічний корпус, який був основною теоретичною базою цього навчального закладу. Тут розташовувалися основні теоретичні кафедр перших трьох курсів, фотолабораторії, рентгенівський кабінет, музей кафедри нормальної анатомії тощо. Ті ж навчальні корпуси та гуртожиток, житлові будинки професорсько-викладацького складу, що збереглися, вимагали великого обсягу ремонтних робіт [18, 26, 28].

Дуже постраждав від вибуху бомби головний корпус сільськогосподарського інституту (площею 12 тис. м²). Були знищені студентські гуртожитки, будинок для викладачів. Значних руйнувань і збитків зазнало й учбово-дослідне господарство “Сухачівка”: частину техніки вивезли окупанти, решта виявилася непридатною до роботи, були винищені насадження ботанічного розсадника і посіви дослідного поля. Все це оцінювалося мільйонами карбованців [11, 48-49].

У гірничому інституті було повністю зруйновано головний учбовий корпус, 66% єдиного на той час гуртожитку, майже всього житлового фонду, знищено навчальне та допоміжне устаткування [7, 90]. У містечку транспортного інституту частина учбового корпусу, кінозал, трьохповерхова бібліотека були знищені вщент, гуртожитки зруйновані [9, 2].

Головний корпус Хіміко-технологічного інституту, збудований у 1940 р., під час одного з бомбардувань у 1941 р., було зруйновано вщент за півтори години. Інститут фактично залишився без навчальної бази [19, 7, 8]. В цілому ж вищі навчальні заклади м. Дніпропетровська зазнали збитків на суму 114 545 300 крб. [1, 52].

У Криворізькому гірничорудному інституті були зруйновані навчальний корпус, лабораторії, майстерні, збитки склали 7 млн. карбованців [14, 14]. Великі збитки були заподіяні війною і Криворізькому педагогічному інституті. Зокрема навчальний корпус інституту не підлягав відбудові [3, 7].

Окрім зазначених фактів нагальна потреба відновлення та зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ викликала й тим, що у 1950 р. контингент студентів в Україні мав зрости на 30 тис. чол. у порівнянні з останнім передвоєнним роком. За четверту п’ятирічку намічалось випустити 120 тис. молодих спеціалістів з вищою освітою, у тому числі 25 тис. інженерів, 8 тис. працівників сільського господарства, 3 тис. економістів, 8 тис. юристів, 9 тис. лікарів, 45 тис. учителів та 12 тис. фахівців інших галузей народного господарства і культури [4, 12]. Значний внесок у виконання цього завдання повинні були зробити ВНЗ Дніпропетровщини.

Нарешті, третя обставина, яка викликала необхідність зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ, полягала в тому, що вищим навчальним закладам передбачалося значно підвищити свою роль у вирішенні конкретних науково-технічних проблем виробництва. Особливо актуальним це завдання було для ВНЗ Дніпропетровської області. Адже вони знаходилися в центрі гірничо-видобувної, вугільної, металургійної, машинобудівної промисловості.

Вирішення проблеми зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ проводилося в декількох напрямках. Зокрема, значну увагу цьому питанню приділяли владні структури. Ще в ході війни і в перший післявоєнний рік було прийнято ряд важливих постанов і рішень про відновлення роботи ВНЗ та відбудову їхньої матеріально-технічної бази. У 1945-1946 рр. спеціальні урядові постанови були прийняті відносно конкретних ВНЗ, що потерпіли під час війни, зокрема, Дніпропетровських медичного та гірничого інститутів. За рішенням центральних директивних органів господарсько-адміністративні організації на місцях мали повернути ВНЗ 53 будинки, що належали їм раніше, й додатково виділити 30,8 тис. м² житлової площі для гуртожитків. Постійно збільшувалися капіталовкладення у розвиток вищих навчальних закладів Української РСР. Якщо в 1948-1953 рр. вони

становили 500 млн. крб., то на 1954-1958 рр. за державним бюджетом на утримання ВНЗ було заплановано 682 млн. крб. [4, 15].

У перші повоєнні роки місцеві органи влади Дніпропетровської області надали в оренду вищим навчальним закладам приміщення для проведення навчального процесу і проживання студентів та викладачів. Так, Дніпропетровська міська рада передала сільськогосподарському інституту на правах оренди під учбовий корпус частину житлового будинку по вул. Дзержинського, № 27. Крім того, орендувалися будинки по вул. Ворошилова, № 14 і 21, а також частина будинку по вул. Дзержинського, № 29, який належав Українському інституту зернового господарства. Ці будівлі було відремонтовано і пристосовано для навчання та житла. У зв'язку з тим, що інститут мав можливість розмістити в гуртожитку тільки 18-20 % студентів, рішенням виконкому Дніпропетровської міської ради інституту в 1947 році було передано під гуртожиток для студентів будинок № 15 по вул. Кірова. [11, 53-55].

Відповідно до рішення Дніпропетровської міськради було передано два будинки державному університету: житловий (пр. К. Маркса, 34) та навчальний корпус (вул. Московська, 6) [12, 94].

Будівельному інституту міськвиконком виділив 20 квартир для викладацького складу по вулицях Чернишевського, К. Цеткін і Жуковського [1, 56]. У гірничому інституті для навчального процесу були пристосовані житлові будинки № 25 і № 27 по проспекту К. Маркса [6, 90]. До відбудови головного корпусу хіміко-технологічного інституту його навчальні аудиторії, лабораторії, гуртожиток і бібліотека знаходились у приміщенні гуртожитку № 1 на проспекті К. Маркса, 5 аудиторій інститут орендував у будівельному інституті [19, 8; 1, 56].

Відбудовою вищих навчальних закладів займалися спеціальні будівельні організації. Велику допомогу їм надавали колективи вищих навчальних закладів, які прагнули

якнайшвидше ліквідувати наслідки війни. При комітетах комсомолу були створені штаби відбудови, комплектувалися студентські бригади для надання допомоги будівельникам у відбудові учбових корпусів і гуртожитків, на заготівлі будівельних матеріалів, на впорядкуванні території ВНЗ, ремонті лабораторій, майстерень, кабінетів, виготовленні меблів для аудиторій. У перші повоєнні роки студенти брали участь у таких роботах щотижня. Причому всі роботи студентами й викладачами проводилися у вільний від навчання час: після занять, у недільні дні, у період канікул.

За ініціативою колективу Донецького індустріального інституту колективи ВНЗ України, в тому числі й дніпропетровських, активно включилися у міжвузівське змагання за розширення відбудовчих робіт і створення найкращих житлово-побутових умов для студентів [4, 17].

Відбудовну роботу організували, координували й контролювали партійні та радянські органи на місцях. Так, тільки в 1947 році Дніпропетровський обком КП(б)У розглянув та ухвалив дві постанови: “Про заходи щодо покращення побутових умов студентів ВНЗ і технікумів” і “Про підготовку держуніверситету, будівельного та сільськогосподарського інститутів до 1947-1948 навчального року”, в яких затвердив конкретні заходи щодо зміцнення навчальної та побутової бази ВНЗ [20, ф. 19, оп. 5, спр. 361, арк. 169].

Вирішення проблеми відбудови, зміцнення та розвитку матеріально-технічної бази ВНЗ значною мірою залежало від ініціативності, організаторських здібностей і настирливості ректорів вищих навчальних закладів. Адже під їхнім безпосереднім керівництвом проводилися: реевакуація ВНЗ, відбудовні роботи, формування контингенту студентів та складу науково-педагогічних працівників, розроблялися та реалізовувалися перспективні плани розвитку навчальних закладів.

Колективи вищих навчальних закладів Дніпропетровщини бережуть пам'ять про своїх керівників, про тих, хто в тяжких умовах першого повоєнного десятиріччя виніс цю ношу на своїх плечах, зберіг ВНЗ, заклав міцний фундамент для їхнього подальшого розвитку. Ось імена ректорів дніпропетровських ВНЗ першого повоєнного десятиріччя: держуніверситету – Л.І.Сафронов, Г.Б.Мельников; гірничого інституту – П.Г.Нестеренко; металургійного – М.Х.Ісаєнко; будівельного – М.Ю.Карчемський, Я.В.Рудник; хіміко-технологічного – М.І.Савін, М.О.Лошкарєв; медичного – М.М.Тростанецький, І.М.Кучерявий, Д.П.Чухрієнко; транспортного – В.А.Лазарян; сільськогосподарського – М.І.Белкін, О.Т.Лисенко; Криворізького гірничорудного – Г.М.Малахов; педагогічного – Т.Ф.Горб, М.Д.Бонь; Дніпродзержинського індустріального – С.Ю.Казюкін, П.Ю.Косенко.

Треба відзначити, що як у відбудові народного господарства України в цілому, так і навчальних закладів, зокрема, велику допомогу надавали колективи з братніх республік. Так, для відновлення роботи лабораторій металургійного інституту з Магнітогорська було привезено 9 вагонів устаткування, в основному електротехнічного та прокатного [5, 61]. З Саратовського сільськогосподарського інституту в Дніпропетровськ було відправлено майно, яке належало сільськогосподарському інституту, Казанський сільськогосподарський інститут надіслав навчальні посібники, із Мічурінська та Уфи поступили тварини для учбово-дослідних ферм, з Пензенської області для відбудовчих робіт надходила деревина, в заготівлі якої брали участь також студенти і співробітники інституту [11, 50-51]. З міста Чкалова повернулося евакуйоване обладнання в університет, 5 тис. книжок, як допомога, надійшло в університетську бібліотеку з Москви [12, 95]. З Новосибірської області до транспортного

інституту поступали будівельні матеріали й устаткування [9, 2]. У Дніпродзержинський вечірній металургійний інститут з Магнітогорська прибуло 450 найменувань різного устаткування [17, 37].

Велика відбудовна робота проводилася безпосередньо у ВНЗ. Зокрема, до початку 1949-1950 навчального року було відремонтовано всі уцілілі навчальні корпуси медичного інституту та забезпечено їх необхідним твердим та м'яким інвентарем. Було також зроблено поточний ремонт у гуртожитках, житлових будинках професорсько-викладацького складу, клінічній базі [18, 26]. Відбудовні роботи на центральному блоці учбового корпусу сільськогосподарського інституту було розпочато в 1947 році і закінчено в 1949 р., що збільшило корисну площу інституту на 1400 м², або майже вдвічі. Влітку 1949 р. було розпочато роботи з відбудови лівого блоку учбового корпусу, планувалося здати його в експлуатацію в третьому кварталі 1950 р. За 1949-1950 рр. учбова площа інституту зросла у порівнянні з 1948 р. на 3220 м², тобто вдвічі [11, 56]. У будівельному інституті пропускна спроможність навчальної бази досягла довоєнного рівня у 1947-1948 навчальному році. У цьому відношенні інститут вигідно відрізнявся від інших навчальних закладів Дніпропетровська. У 1950 р. тут було завершено будівництво 23-квартирного житлового будинку, що дало можливість запросити до інституту висококваліфікованих викладачів [1, 69, 71, 72]. Прискорено ліквідовувалися наслідки війни в гірничому інституті. Уже до початку 1947-1948 навчального року відродження інституту, його кафедр, лабораторій, геологічного музею, бібліотеки дозволили перевести навчальний процес в основні будівлі й відмовитися від оренди житлових будинків. В 1948-1949 навчальному році було введено в експлуатацію навчальний буровий полігон, в 1950 році завершувалася відбудова головного корпусу [6, 93]. За активну участь у відбудовних роботах і зразкову підготовку до 1949-1950

навчального року гірничий інститут було нагороджено почесною грамотою Ради Міністрів УРСР і Республіканського комітету профспілки працівників вищої школи [4, 18]. До 1948 року було відбудовано більшу частину навчальних корпусів Дніпропетровського хіміко-технологічного та Криворізького гірничорудного інститутів [20, ф. 19, оп. 5, спр. 361, арк. 161]. За три роки після реевакуації було завершено основні будівельно-відновлювальні роботи в транспортному інституті. Інститутське містечко перетворювалося в один із самих упорядкованих районів Дніпропетровська. Але у зв'язку зі зростанням контингенту студентів інститут продовжував відчувати дефіцит навчальних площ. Навчальна частина змушена була складати особливий розклад проведення занять у приміщеннях навчальних лабораторій та виробничих майстернях у другій половині дня. Вимагалось збільшити аудиторний фонд з 4560 до 7000 кв. м., під майстерні необхідно було мати 1500 кв. м., а використовувалось 761 кв. м. Тісно було і в читальних залах, не вистачало місця у бібліотечних сховищах (замість необхідних 800 кв. м. бібліотеці було відведено 430 кв. м.).

Тому в 1947 році на території діїтівського містечка розгорнулось будівництво великого об'єкту – було розпочато зведення нового навчального корпусу. Автори проекту В.І.Масленников і К.І.Рожественський (Главтранспроект) в його основу поклали класичні рішення. Намічені темпи робіт вимагали прикладання усіх сил колективу інституту. Будівництво було оголошено ударним.

Повільніше ця справа просувалася в держуніверситеті. Тут до 1947 року було зроблено капітальний ремонт навчальних корпусів, капітально отремонтовано всю опалювальну систему. Але в наступні два-три роки через відсутність асигнувань приміщення держуніверситету не відновлювалися [12, 95]. І все ж зазначені та інші заходи дозволили дніпропетровським ВНЗ до 1950 р. завершити перший етап

відбудовних робіт, значно відновити й поліпшити свою матеріально-технічну базу.

Відновлювалася соціально-побутова сфера вищих навчальних закладів. Зокрема, в 1947 році в усіх дніпропетровських ВНЗ, окрім металургійного, функціонували студентські гуртожитки. В 1947-1948 навчальному році площа гуртожитків збільшилася в держуніверситеті – на 720 м², гірничому інституті – на 320 м², медичному інституті – на 500 м², пропускна спроможність їдалень збільшилася в 3 рази. Дніпропетровська міська рада виділила ділянку в міській лазні для обслуговування студентів, за студентами було також закріплено поліклініку [20, ф. 19, оп. 5, спр.361, арк. 170]. Доречно також відзначити, що в цей нелегкий час було відновлено і капітально відремонтовано університетський клуб, 26 лютого 1946 р. відбулося відкриття дніпропетровського Будинку вчених [20, ф. 19, оп. 5, спр. 149, арк. 16].

У наступні роки актуальність проблеми зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ не тільки не зменшилася, а навіть підсилилася. Адже нові завдання розвитку народного господарства у п'ятій п'ятирічці вимагали значного збільшення спеціалістів. Розгорнулася підготовка молодих кадрів з нової техніки. Ставилися нові вимоги до наукової роботи.

У роки п'ятої п'ятирічки колективи ВНЗ спрямували свої зусилля на завершення відбудовних робіт та спорудження нових учбово-виробничих і житлових будинків. Характерною рисою цього періоду був не тільки великий розмах будівництва, а й підвищення його якості. У проєктах учбових корпусів поряд з аудиторіями і кабінетами, як правило, передбачались актові зали, бібліотеки, читальні зали, книгосховища, фізкультурні комплекси.

У вересні 1953 р. державна комісія прийняла в експлуатацію об'єкти будівництва першої черги Дніпропетровського сільськогосподарського інституту: відбудований і значно розширений учбовий корпус, студентський

гуртожиток, ряд приміщень для лабораторій спеціального призначення. Загальна площа цих споруд становила 8 тис. м². В учбовому корпусі, крім аудиторій та лабораторій, містилися зоологічний музей, кабінети агрономії, ґрунтознавства, механізації процесів сільськогосподарського виробництва, велика хімічна аудиторія з препаратурською та асистентською кімнатами; їдальня з усіма необхідними допоміжними приміщеннями, фізкультурний зал. Протягом 1954-1955 навчального року тут закінчено будівництво студентського гуртожитку на 400 місць і розпочалась підготовка до спорудження другої черги головного учбового корпусу, в якому намічалось розмістити гідромеліоративний факультет з його лабораторною базою, а також велику актову залу та бібліотеку [4, 18-19].

У 1956 р. Мінвуз СРСР своїм наказом перевів сільськогосподарські ВНЗ у підпорядкування Міністерства сільського господарства. Обґрунтовувалося це рішення тим, що сільськогосподарські ВНЗ нерівномірно розміщені по областях, значна частина їх розташована у великих містах, відсутня належна учбово-виробнича база. Пропонувалось, крім підпорядкування і переведення ВНЗ у сільську місцевість, розглянути можливість об'єднання сільськогосподарських навчальних закладів з науково-дослідними інститутами і дослідними станціями.

14 листопада 1957 р. Рада інституту ухвалила проект перспективного будівництва навчального закладу на території учбово-дослідного господарства в 1958-1965 рр. Передбачалось створити в учгоспі матеріально-технічну базу для підготовки 1500 фахівців агрономічного і факультету механізації сільського господарства, довести за рахунок радгоспів і колгоспів розмір земельної площі учгоспу до 2 тис. гектарів. Будівництво житлових, учбових і господарських споруд у селі Сухачівка розподілялось на три черги: у першу чергу планувалося у 1958-1960 рр.

побудувати 20 об'єктів навчальних і 23 господарчих, до 1962 р. здати ще 7 об'єктів, а до 1965 р. – останні три об'єкти [11, 70-71]. Такий план вимагав величезних капіталовкладень. Для контролю за його виконанням і організацією робіт було створено спеціальну комісію. Не все з наміченого вдалося виконати, але сільськогосподарський інститут у 50-ті – першій половині 60-х років значно зміцнив свою матеріально-технічну базу.

У цей же період суттєво збільшив аудиторний фонд металургійний інститут. В 1954 р. тут було закінчено будівництво північного крила другого учбового корпусу, де, крім аудиторій, з'явилися актові зали й бібліотечний комплекс. У 1964 р. було введено в дію навчально-лабораторний корпус загальною площею 13 тис. м², який включав конференц-залу й спортивний комплекс із залами для спортивних ігор і єдиноборств. У цьому корпусі розмістилися аудиторії, кафедральні лабораторії, обчислювальний центр (ОЦ), відділи й служби адміністративно-господарчої частини. Новий корпус з'єднав два раніше існуючих.

У 50-ті – 60-ті роки в інституті було введено в дію 3 нових студентських гуртожитки: № 2 (на 339 місць), № 3 (на 330 місць), № 4 (на 297 місць). У гуртожитках розміщалися дві їдальні, санаторій-профілакторій, студентське кафе, приміщення для роботи гуртків художньої самодіяльності (зала "Акваріум").

У зв'язку зі створенням нового спортивного комплексу окрема будівля колишнього спортивного залу була перебудована й перетворена в дослідний центр, де розташувалися проблемні лабораторії інституту, оснащені устаткуванням напівпромислового типу – конвертор, електропіч тощо.

З цього ж приміщення експериментальні майстерні інституту було перенесено на новий майданчик, де були збудовані нові приміщення для механічного та деревообробного цехів, а також інші

виробничі споруди. На їх основі пізніше було створено дослідний завод ДМетІ [5, 69-70].

1952 рік став роком значних структурних змін держуніверситету – було відкрито фізико-технічний факультет, головне завдання якого полягало в підготовці фахівців з новітньої, у тому числі ракетно-космічної техніки, які поєднували б усебічну теоретичну підготовку з ґрунтовими практичними навичками. Це вимагало відповідної матеріально-технічної бази.

У 1955 р. в держуніверситеті завершилась відбудова навчального корпусу № 4 фізико-математичного факультету, у 1956 р. вступив до експлуатації щойно відбудований навчальний корпус № 3, де розмістився фізико-технічний факультет. Але це не вирішило проблему забезпечення університету навчальними приміщеннями. Заняття продовжували проводитися у дві зміни, університет орендував приміщення 22 шкіл міста.

У цей період розширювалися навчально-виробничі майстерні університету, які обладнувались токарними, фрезерними й стругальними верстатами. У 1959 р. почав діяти університетський обчислювальний центр. Розширялася житлова база студентів і співробітників: у 1955 р. введено у дію новий гуртожиток на 1000 місць, а в 1956 р. розпочалося будівництво великого житлового будинку для професорсько-викладацького складу [12, 101, 102].

У 1955 р. святкував своє 25-річчя транспортний інститут. Значною подією цього року було введення в експлуатацію нового навчального корпусу. Його будівництво тривало 8 років, загальний обсяг склав 66,2 тис. м³, вартість 1136 тис. крб. (у цінах 1961 р.)¹. Окрім навчального корпусу на території діїтківського містечка в 1955 р. було збудовано два житлових будинки для викладачів (№ 5 і № 6) загальною вартістю 231 тис. крб. Візитною картою ДНУ-у з цього року став головний фасад нового корпусу з фронтоном на восьми колонах, що прикрасив проспект Ю. Гагаріна обласного центру.

Вузівське будівництво в Дніпропетровській області значно активізувалося в 60-ті роки, набуло нових якісних рис.

У 1964 р. на посаду ректора університету призначений доктор фізико-математичних наук, професор В.І. Моссаковський, випускник ДДУ 1950 р. Колишній фронтовик став визначним ученим у галузі механіки, у подальшому заснував власну наукову школу з теорії пружності, теорії оболонок, став академіком АН УРСР, лауреатом Державної премії СРСР, Героєм Соціалістичної Праці. Неоціненними є його заслуги в справі розвитку університету.

У вересні 1966 р. ДДУ був переданий у відомче підпорядкування Головного управління навчальних закладів Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР і отримав статус базового університету. Головною причиною такого рішення стала наявність факультетів (фізико-технічного в першу чергу), які готували спеціалістів і проводили науково-дослідницьку роботу для військово-промислового комплексу. Як базовому ВНЗ університету відводилася роль координуючого методичного центру в регіоні. Він ставав свого роду полігоном для запровадження нововведень до системи вищої освіти.

Статус базового університету вимагав відповідної матеріально-технічної бази. Але в кінці 60-х років стан справ у цьому питанні залишався складним. З кінця 50-х років в університеті було збудовано ще два навчально-лабораторних корпуси. У 1968 р. був уведений до складу новий навчальний корпус № 5 по пр. К.Маркса. У ньому розмістилися механіко-математичний факультет, обчислювальний центр і ректорат. У цьому ж році завершилося будівництво корпусу № 7, що належав біологічному факультету, біостанції при Кочерезькому лісництві. Тоді ж відбулося введення в експлуатацію й недобудованого корпусу № 6, який мав стати комплексною фізико-технічною лабораторією. Але в цьому ж,

1968 році вийшов з ладу навчальний корпус історико-філологічного факультету по вул. Шевченка, 59. Знову збільшилася оренда приміщень для проведення навчальних занять у десятих школах міста.

Достатньо складними залишалися й побутові умови викладачів, студентів і співробітників. У гуртожитку № 1 за наявності 800 місць проживали 1000 студентів, у гуртожитку № 2 – 400 студентів і 30 сімей професорсько-викладацького складу. Понад 500 студентів жили на “куточках”. Навіть введення у 1965 р. гуртожитку № 3 суттєво не покращили стан справ в цьому питанні. Ось чому постало питання про будівництво власного університетського містечка. У 1968 році остаточно визначилося місце будівництва університетського комплексу. Рішення прийняла Рада Міністрів УРСР. Надійшов указ Мінвузу СРСР про будівництво комплексу будівель і споруд університету в районі Ботанічного саду (пр. Гагаріна, вул. Козакова, вул. Генерала Пушкіна). Детальне планування й установа черговості будівництва разом із ДДУ доручались Державному проектному інституту “Упрміськбудпроект”. Так заклали основу для спорудження в наступні десятиріччя не тільки нових навчальних й навчально-лабораторних корпусів, але й об’єктів соціального, культурного й побутового призначення [12, 101, 102, 108, 109].

Гострою залишалася проблема зміцнення матеріально-технічної бази медичного інституту. Ще у 1959 р. ректором інституту М.Я.Хорошманенком разом з парткомом і громадськими організаціями було направлено клопотання до Міністерства охорони здоров’я УРСР, Дніпропетровського обкому партії та облвиконкому про відновлення морфологічного корпусу. Міністерство охорони здоров’я УРСР виділило необхідні кошти, і відновлення морфологічного корпусу було включено в план будівельних робіт. Морфологічний корпус було збудовано, дякуючи залученню до будівельних робіт студентів і викладачів,

шефській допомозі різних організацій, підтримці владних структур. Урочисте відкриття корпусу відбулося 6 квітня 1965 р. за ректорства І.І.Крижановської (призначена ректором 1965 р.). Цей корпус приваблює своєю архітектурою, зручностями, просторами (його обсяг 55 000 м³).

У корпусі розмістилися 7 теоретичних кафедр, анатомічний, біологічний музеї, музей кафедри оперативної хірургії, відділи центральної науково-дослідної лабораторії (УНДЛ), електронний мікроскоп, складувна, слюсарна, столярна майстерні, фотолабораторії. У морфологічному корпусі є дві аудиторії у вигляді амфітеатру (на 250 місць кожна) й одна горизонтальна аудиторія на 300 місць.

У 1965 р. на території морфологічного корпусу було збудовано п’ятиповерховий гуртожиток № 3 на 400 чоловік. Поряд з морфологічним корпусом виріс двоповерховий віварій. У вересні 1966 р. закінчено будівництво гуртожитку № 4 на 400 місць [18, 28-30].

У січні 1958 р. ректором (начальником) ДПТ-у було призначено проф. М.Р.Ющенко. Новий ректор продовжив традиції свого попередника в розвитку матеріально-технічної бази інституту. Так, в 1962 році був зданий до експлуатації 60-ти квартирний будинок для співробітників інституту, і зразу ж було розпочато будівництво нового 64-квартирного, котрий уже через півтора року був заселений сім’ями діїтівських працівників. Були газифіковані гуртожитки та комплекс побутового обслуговування, запущено в роботу власну котельню, налагоджено централізоване опалення всіх інститутських споруд. З 1965 р. на р. Самара розпочалося будівництво спортивно-оздоровчого табору.

З 1966 по 1971 роки у ДПТ-і було введено в дію плавальний басейн (1967 рік), кафедра фізичного виховання отримала спортивний комплекс на чотири зали (1969-1970 роки), завершено будівництво приміщень лабораторії механіки ґрунтів (1967 рік), проведені роботи з добудови п’ятого поверху

двох прогонів старого корпусу, розпочав роботу спортивно-оздоровчий табір і геополігон на Самарі (1966-1969 роки), для співробітників на території діїтівського містечка збудували два житлових будинки (№ 9 – 1965 рік і № 10 – 1967 рік), прийнято до експлуатації ряд споруджень господарського призначення: будівля для центрального матеріального складу (1967), склад їдальні (1970), склад ремонтної групи (1970), були реконструйовані котельня, та їдальня. За цим простим перерахунком – праця поколінь студентів та викладачів інституту, котрі в продовження славних традицій колективу ДІТ-у вклали немало енергії, знань та сил у спорудження цих нових об'єктів.

У Дніпропетровському будівельному інституті в 1959 р. була завершена добудова до головного навчального корпусу, що дало можливість відмовитися від оренди приміщень в інших установах, більш швидкими темпами розв'язувалася проблема житла для іногородніх студентів. У 1961 р. було завершено будівництво гуртожитку № 3, а у 1963-му - № 4. Відтоді інститут забезпечував гуртожитком понад 1800 студентів [1, 81-82]. В цей час (1961-1964 рр.) ректором інституту працював І.П.Григорів.

В 60-ті роки прискореними темпами розвивалася матеріально-технічна база гірничого інституту. (З 4 липня 1963 р. по 2 червня 1972 р. ректором інституту працював його випускник д.т.н., професор О.О.Ренгевич). Тут у 1961 р. введено в дію навчально-лабораторний корпус № 3, а в 1965-1970 рр. – гуртожиток для аспірантів, два десятиповерхових гуртожитки для студентів, корпуси: навчальний (№ 4), спецафедри й навчально-виробничих майстерень (№ 5), спортивний (№ 6), десять житлових приміщень на 250 чоловік і складське приміщення на учбово-геодезичному полігоні в с. Орлівщина (на р. Самара), який використовувався і як спортивно-оздоровчий табір для студентів і співробітників. Загальний обсяг

капіталовкладень в зазначені об'єкти склав близько 5 млн. крб.

Введення в дію перелічених об'єктів до 1970 р. дозволило повністю забезпечити житлом іногородніх студентів, кількість яких складала майже 85% складу денного відділення, вирішити найбільш гострі проблеми забезпечення житлом професорсько-викладацького складу і співробітників, суттєво збільшити навчально-лабораторні площі, покращити умови для навчальної та науково-дослідної роботи [6, 97-98].

Значних успіхів у розвитку матеріально-технічної бази у цей період досягнуто в Криворізькому гірничорудному інституті. Велика заслуга в цьому належить ректору інституту академіку АН УРСР Г.М.Малахову, котрий очолював навчальний заклад з 1951 по 1972 рр. У 1964 – 1966 рр. в інституті введено в експлуатацію новий навчальний корпус. Разом із добудовами та корпусом будівельного факультету виробничі потужності інституту збільшилися вдвічі, і до кінця 60-х років була створена потужна навчально-виробнича база. В цьому ж інституті в 1957 р. було збудовано гуртожиток на 780 місць, в 1967 р. – другий, а в 1971 р. – третій.

До свого 50-річного ювілею, який відзначався гірничорудним інститутом у 1972 р., він прийшов з такими показниками: навчальні площі досягли 47 тис. м². До послуг студентам надавалося 85 учбових лабораторій, 28 спеціалізованих аудиторій і кабінетів, 19 читальних залів, кабінетів і залів курсового та дипломного проектування, 30 лабораторій науково-дослідного сектору (НДС). Три гуртожитки на 1950 місць дали можливість забезпечити житлом усіх студентів, які мали в цьому потребу, а три їдальні, вісім буфетів і профілакторій – своєчасним та якісним харчуванням [14, 15].

У педагогічному інституті в 1966 р. вступив до ладу новий навчальний корпус, що дало змогу з 1966-1967 навчального року проводити навчання в одну зміну. Поруч з навчальним корпусом закладено новий

ботанічний сад, збудовано спортивний корпус. У 1962 і 1976 роках стали діяти студентські гуртожитки на 859 місць, збудована їдальня на 220 місць [3, 7].

У зв'язку з перетворенням Дніпродзержинського вечірнього металургійного інституту в 1960 р. в завод-вуз і зростанням контингенту студентів йому в цей же рік передано навчальний корпус, який належав раніше металургійному технікуму (нині це корпус № 2). Подальший розвиток інституту викликав необхідність нового будівництва. У 1963 р., коли ректором заводу-вузу став В.І.Логінов (працював ректором ДзІІ протягом 25 років), було здано в експлуатацію студентський гуртожиток на 400 місць, а у 1967 р., коли завод-вуз стає Дніпродзержинським індустріальним інститутом ім. М.І.Арсенічева, зведено новий навчально-лабораторний корпус № 3 площею більше 8 тис. м², який став головним корпусом інституту [17, 38].

Доцільно зупинитися на тих чинниках, які забезпечили ефективну роботу з відновлення та зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ Дніпропетровської області в 60-х роках. Безперечно, одним з головних чинників слід назвати політику влади у цьому питанні. Адже в 60-ті роки в країні розгорталася економічна реформа, яка надавала промисловим міністерствам та підприємствам великі права у самостійному вирішенні питань прискорення науково-технічного прогресу, надання допомоги науковим установам, в тому числі й вищим навчальним закладам. Були збільшені можливості використання для цього фонду розвитку виробництва та фонду впровадження нової техніки [13, т. 8, 533, 535].

У прийнятій 3 вересня 1966 р. постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про заходи щодо покращення підготовки спеціалістів і удосконалення керівництва вищою та середньою спеціальною освітою в країні" підкреслювалося, що сучасним вимогам навчального процесу і науково-дослідної роботи (НДР) повинна відповідати й

належна матеріально-технічна база ВНЗ. Зазначеною постановою ректоратам було дозволено використовувати 75 % суми перевищення прибутків над витратами по НДР для розширення та зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ, а промисловим міністерствам дозволялося передавати вищим навчальним закладам до 2,5 млн. крб. в рік для придбання устаткування [13, т. 9, 133].

Внаслідок виконання цієї постанови в 1970 році обсяг дольової участі міністерств і відомств у будівництві ВНЗ у порівнянні з 1966 роком збільшився в 13 разів. Якщо в 1967 році капіталовкладення на будівництво вузівських об'єктів направили 17 міністерств, то в 1970 – уже 31 міністерство.

Постійно питаннями розвитку ВНЗ займалися місцеві радянські та партійні органи. Зокрема, ця проблема у восьмій п'ятирічці обговорювалася на засіданнях бюро Дніпропетровського обкому Компартії України 27 травня 1967 р. та 27 серпня 1968 р. [20, оп. 51, спр. 27, арк. 16, 31, 46; оп. 52, спр. 40, арк. 17-20].

Детальний аналіз будівництва об'єктів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів було зроблено на засіданні бюро Дніпропетровського міськкому партії 20 березня 1968 року. У цьому році в місті будувалося 23 об'єкти ВНЗ і технікумів, в тому числі 12 навчально-лабораторних корпусів, з яких 5 були пусковими [20, ф. 18, оп. 35, спр. 205, арк. 18].

Покращенню будівництва вузівських об'єктів сприяло також формування перспективних планів розвитку вищих навчальних закладів. Так, у восьмій п'ятирічці Дніпропетровський міськком Компартії України сформував такий перспективний план на найближчі 20 років, у відповідності з яким планувалося збудувати 50 різних науково-дослідних лабораторій і полігонів вартістю 30 млн. крб. [20, ф. 18, оп. 38, спр. 69, арк. 8-10].

Вищі навчальні заклади м. Дніпропетровська територіально сконцентровані в Жовтневому районі. Тому

проблеми вищої школи займали визначне місце в діяльності Жовтневого районного комітету партії. Бюро райкому ухвалило розгорнутий план зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ, при райкомі партії було створено штаб для контролю за будівництвом вузівських об'єктів. Працівники райкому брали участь у роботі оперативних нарад, що проводилися на вузівських об'єктах, надавали допомогу будівельникам у налагоджуванні ефективної роботи [20, ф. 42, оп. 29, спр. 739, арк. 50, 51]

І все ж, головний вплив на стан розвитку матеріально-технічної бази ВНЗ чинився самими навчальними закладами, їх ректоратами, партійними та громадськими організаціями. Ефективною формою такого впливу була робота вузівських громадських штабів з керівництва будівництвом об'єктів інститутів. Члени такого штабу могли впливати на весь хід будівництва вузівських об'єктів – від виготовлення проектної документації до введення об'єкту в дію. Вони організовували й контролювали безперерйне надходження будівельних матеріалів на об'єкти, підтримували зв'язки з субпідрядними організаціями, контролювали забезпечення об'єктів транспортними засобами, координували роботу студентських будівельних загонів.

В роки восьмої п'ятирічки (1966-1970 рр.) вища школа України зробила суттєвий крок у зміцненні своєї матеріально-технічної бази. Лише у ВНЗ, підпорядкованих Мінвузу УРСР, було збудовано 65 нових навчально-лабораторних корпусів. Робоча площа, що припадала на одного студента, збільшилася з 5,4 м² в 1965 р. до 9,25 м² в 1970 р. [2, 51].

Досвід вузівського будівництва, накопичений у Дніпропетровській області в 50-ті – 60-ті роки, отримав подальший розвиток і удосконалення в 70-х – 80-х рр. Як і раніше, на розвиток вищої школи уряд виділяв великі кошти. Зокрема, тільки за роки IX п'ятирічки (1971-1975 рр.) в будівництво навчальних корпусів ВНЗ Мінвузу УРСР було вкладено більше 40 млн. крб. На капітальне будівництво 112 ВНЗ, які

підпорядковувалися галузевим міністерством і відомствам республіки, асигнувалося 200 млн. крб., що давало можливість ввести в експлуатацію близько 1 млн. кв. м. площі учбового призначення, студентських гуртожитків і їдальень [10, 296]. Збільшувалися кошти, які виділялися галузевими міністерствами на будівництво навчально-лабораторних корпусів ВНЗ. Якщо в дев'ятій п'ятирічці на зазначені цілі було виділено 48 млн. крб., то в десятій – уже 55 млн. крб. [2, 42].

Такі великі кошти вимагали ефективної роботи в їх використанні, засвоєнні на вузівському будівництві. Причому ефективної роботи всіх інституцій і суб'єктів, задіяних в цьому процесі. Адже навіть у благополучній VIII п'ятирічці, в якій лише по Мінвузу УРСР споруджено 65 навчальних і лабораторних корпусів (корисна площа 246 тис. м²), 60 студентських гуртожитків на 54 тис. м², 150 підприємств громадського харчування на 104 тис. посадочних місць [16, 29], було освоєно тільки 85 % капіталовкладень, що виділялися на вузівське будівництво. Головною причиною цього було те, що будівельні організації відносили вузівські об'єкти до другорядних і приділяли недостатню увагу організації ефективної роботи на їх спорудженні.

Тому Рада Міністрів УРСР у вересні 1974 р. спеціально розглянула на своєму засіданні питання про прискорення введення вузівських об'єктів в дію. В засіданні брали участь керівники будівельних міністерств та відомств. Через рік уряд республіки проаналізував підсумки дольової участі міністерств і відомств у фінансуванні вузівського будівництва.

В жовтні 1977 р. за вказівкою Ради Міністрів УРСР питання про будівництво об'єктів ВНЗ розглядалося на засіданнях колегій будівельних міністерств.

Ці заходи дозволили покращити роботу будівельників, зокрема, на вузівських будовах Дніпропетровської області. Зокрема, у 1974 р. Мінважбуд УРСР виконав обсяги будівельних робіт на вузівських об'єктах на

127 %, було також реалізовано річне завдання в цілому по будівництву ВНЗ Мінвузу УРСР. Але, на жаль, відсутність ритмічності на вузівському будівництві, розкачування в перші місяці року і штурмівшина в кінці року були притаманними і в наступні роки. Внаслідок цього план вводу в дію будівель ВНЗ по Україні в 1976 р. реалізовано на 98 %, у 1977 р. – на 89 %, а за 9 місяців 1978 р. – лише на 50 %. Показово, що цей недолік був притаманний і іншим республікам СРСР. Зокрема, в 1988 р. сума невикористаних коштів на об'єктах Держкомосвіти СРСР перевищила 1 млрд. крб. [2, 44-45].

Характерними ознаками вузівського будівництва як в Україні, так і в Дніпропетровській області в 70-ті – 80-ті роки були: по-перше, значне зростання обсягів будівництва, надання пріоритетів розвитку матеріально-технічної бази державних університетів, підвищення уваги до якісних характеристик вузівських об'єктів, значне збільшення в обсязі вузівського будівництва частки об'єктів соціально-побутового та науково-експериментального призначення, зменшення кількості об'єктів, що будувалися одночасно, концентрація уваги, коштів і сил на пускових об'єктах.

У 70-ті роки своєрідним флагманом будівництва серед дніпропетровських ВНЗ був державний університет. Тут за десятиріччя до ладу було введено: головний навчально-адміністративний корпус, корпуси № 8, 9, 10, 11, 12, спецкафедра (№ 13), тир, житловий будинок, експозиційна оранжерея Ботанічного саду, перша черга експериментально-господарського блоку, культурно-побутовий комплекс (КПК), спортивно-оздоровчий табір у с. Кочережки Павлоградського району (новий комплекс), стаціонарне хокейне поле, спортивний комплекс із чотирма спортивними залами й двома плавальними басейнами. В повному обсязі налагоджено дослідно-експериментальне виробництво. Було введено в дію два гуртожитки (№ 4 і № 5) більше ніж на 1500 місць у сукупності.

Результатами цієї роботи стало покращення умов праці й побуту викладачів і студентів університету. Вперше за багато років університет зміг відмовитися від оренди приміщень в інших організаціях, перейти на однозмінні заняття.

Як відзначають автори історичного нарису про університет, головний навчально-адміністративний корпус університету № 1 став його візитною карткою. Його зображення обов'язково присутнє у фотоальбомах про Дніпропетровськ, на листівках, календарях і поштових конвертах [12, 114].

Розроблений у гірничому інституті 10-річний перспективний план розвитку інституту (1970-1980 рр.) передбачав будівництво навчального корпусу, навчального полігону геологорозвідувального факультету, їдальні (по вул. Міліцейській), студентського гуртожитку № 5, інженерного корпусу науково-дослідного сектору, комплексу об'єктів спецкафедри, житлового будинку, низки об'єктів у спортивно-оздоровчому таборі (їдальні, елінгу, літнього кінотеатру), гаражу для спецмашин. Загальна вартість зазначених об'єктів склала 9 млн. крб. Виконання цього перспективного плану здійснювалося колективом інституту під керівництвом ректорів В.М.Потураєва (червень 1972 р. – січень 1973 р.) та В.І.Онищенко, призначеного ректором у квітні 1973 року [6, 103-104].

Продовжувала зміцнюватися матеріально-технічна база сільсько-господарського інституту. Так у 1975 – 1976 рр. закінчується будівництво та освоєння навчального корпусу № 2 з площею 19,8 тис. м². Тепер навчальна площа інституту становила 27 тис. м², тобто збільшилася більше ніж у 3 рази. В 1978 році вводяться в дію гуртожиток № 3 на 670 місць та гуртожиток № 4 на 480 місць. Справи свого попередника О.Т.Лисенка продовжував О.О.Колбасін, призначений ректором ДСПІ у 1970 р. [11, 77, 81].

У 70-ті роки нарощував свої потужності металургійний інститут. У 1970 році після 33-річного керівництва навчальним закладом завершив свою керівну діяльність М.Х.Ісаєнко. Ректором ДМетІ до призначення у листопаді 1973 р. міністром Мінвузу УРСР був Г.Г.Єфіменко, а з січня 1974 р. до 2001 р. – Ю.М.Таран. Значну увагу в своїй діяльності вони приділяли подальшому зміцненню матеріально-технічної бази інституту. Зокрема, в 70-ті роки було збудовано два нових навчально-лабораторних корпуси (“А” і “Б”) площею 6300 м² та 6700 м². У першому з них розташувалася найбільша кафедра інституту – кафедра обробки металів тиском (ОМТ). Було створено другу навчально-виробничу базу кафедри, оснащену устаткуванням напівпромислового типу. Тут же розмістилася кафедра ливарного виробництва. У корпусі “Б” розташувалися: кафедра теплотехніки й автоматизації металургійних печей, велика пічна лабораторія напівпромислового типу, нові металознавчі лабораторії, оснащені сучасним устаткуванням і приладами, а також кафедри інженерно-економічного факультету й зали дипломного проектування. В цей період велось будівництво гуртожитку № 5 з комплексом громадського харчування. На початку 70-х років був капітально розширений спортивно-оздоровчий табір “Дружба”, створений у 1955 р. на березі річки Самара (с. Орлівщина). Збудовано нові спальні корпуси, новий блок їдальні, літній кінотеатр [5, 70-71].

У зв’язку з великим обсягом вузівського будівництва в деяких вищих навчальних закладах (наприклад, в ДДУ, ДГІ, ДМетІ і ін.) запроваджується посада проректора з капітального будівництва.

Зміцнювалася матеріально-технічна база будівельного інституту. У 1964 р. ректором інституту було призначено П.Т.Резниченка, який працював на цій посаді до 1987 р. і зробив значний внесок у розвиток ДБІ. Якщо в 1971 році його навчальна площа складала всього 24 тис. м², то вже в 1974-му

– 41 тис. м². Починаючи з грудня 1970 р., були введені в дію новий навчальний корпус, плавальний басейн, п’ятиповерхова добудова до головного навчального корпусу. У 1975 році побудовані й здані до експлуатації два гуртожитки на 816 місць, три корпуси на полігоні, студентське кафе на 250 місць [1, 100].

На початку 70-х років нестача навчально-виробничої площі в ДІТ-і складала 14 200 м². Незважаючи на те, що інститут будував більше житла для співробітників, ніж будь-який інший ВНЗ області, черга на його отримання складала 700 сімей. Тобто питання розвитку матеріально-технічної бази інституту знову виходило на перший план.

У 1971 р. ректором ДІТ-у став В.А.Каблуков, ініціативний керівник, талановитий організатор. Під його керівництвом уже в 1975 р. було введено в експлуатацію 2-й і 3-й блоки навчального корпусу, що дало можливість отримати додатково 44 150 м² площі, надати нові приміщення бібліотеці, деяким кафедрам.

У Дніпродзержинському індустріальному інституті відповідно генерального плану розвитку інституту в першій половині 70-х років став до ладу новий навчально-лабораторний корпус № 5, в якому функціонувала їдальня на 100 місць. До кінця 70-х – початку 80-х років були збудовані та введені в дію навчально-аудиторний корпус № 6 з сімома великими поточними аудиторіями, обладнаними аудіовізуальною технікою. У цьому ж корпусі було засновано телевізійний центр інституту, обладнаний як стаціонарними, так і переносними телекамерами, лабораторію ТЗН. Були також прийняті до експлуатації навчально-лабораторний корпус технологічного факультету (№ 7), студентський гуртожиток № 3 на 537 місць з блоком обслуговування і студентська їдальня на 530 місць, студентське кафе “Полум’яні зорі”, водноспортивна база з елінгом для човнів, стадіон “Буревісник” [17, 48].

У Криворізькому гірничорудному інституті в 70-ті роки кількість аудиторій зросла до 98, а лабораторій до 120. Створено обчислювальний центр, оснащений сучасними ЕОМ [14, 18], а в педагогічному інституті введено в дію студентський гуртожиток і збудована їдальня на 220 місць [3, 7].

80-ті роки ХХ ст. – останнє десятиріччя історії України радянського періоду. Перша його половина характеризувалася частими змінами верхівки влади в СРСР, а друга – спробами подолати застійні, кризові явища в політичному, соціально-економічному, культурному розвитку радянського суспільства, перебудувати суспільні відносини, забезпечити прискорення у розвитку країни. Але ціла низка обставин об’єктивного і, особливо, суб’єктивного характеру призвели до краху перебудови й розпаду Союзу РСР у 1991 році.

У таких умовах проблема зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ ще більшою мірою, ніж раніше, залежала від рівня організаційної роботи на місцях. У Дніпропетровській області й у це десятиріччя зроблено багато для подальшого розвитку вищих навчальних закладів. З відкриттям у 1980 р. інституту фізичної культури і спорту в області функціонувало 12 вищих навчальних закладів, в яких навчалося 43 тисячі студентів [20, ф. 19, оп. 72, спр. 100, арк. 77].

Провідним науковим і освітнім центром в області залишався держуніверситет. Як підкреслюється в “Історії ДНУ”, до середини 80-х років розвиток університету в загальних рисах повторював те, що мало місце в попередні десятиріччя. Основа для розвитку матеріальної бази, напрацьована в 60-70-х рр., дозволяла, у цілому планомірно, вводити в експлуатацію нові об’єкти. Зокрема, у вказаний період увійшли до ладу два навчальні корпуси № 14 (1981 р.) і № 15 (1984 р.), гуртожиток № 6 (1982 р.), біогеоценологічна станція (1980 р.), комплекс навчально-наукових лабораторій “Акваріум” (1984 р.), третя черга

експериментально-навчально-наукових майстерень (1983 р.), будиночки в оздоровчо-спортивному таборі [12, 116].

У металургійному інституті у 80-ті роки було збудовано інженерний корпус, загальною площею 10500 м², в який перейшли кафедри й лабораторії енергомеханічного факультету. Поряд з цим навчальним корпусом збудовано гуртожиток № 5 на 734 місця з покращеними умовами проживання та комплекс громадського харчування. У 1986 р. на Набережній ім. Леніна було завершено будівництво нового корпусу для військової кафедри, а на вул. Пісаржевського – стоквартирний житловий дому для викладачів і співробітників інституту [5, 70-71].

У вересні 1982 р. ректором гірничого інституту призначено випускника 1963 р. д.т.н., професора Г.Г.Півняка. Молодий енергійний керівник особливу увагу в своїй роботі приділяв подальшому розвитку матеріально-технічної бази інституту. Зокрема, у 1983 р. вступив у дію 14-поверховий навчальний корпус № 7, у 1985 р. – корпус № 8 кафедри військової підготовки, у 1987 р. – комплекс лабораторій бурового полігону. Балансова вартість цих корпусів склала 3390 тис. крб. В інституті було розроблено плани перспективного капітального будівництва: навчального корпусу з актовою залом, спортивного корпусу зі спеціалізованими залами; реконструкції: навчально-геодезичного полігону та оздоровчого табору, санаторію-профілакторію, спортивного корпусу, навчально-лабораторної і наукової бази кафедр [6, 110-111].

Сільськогосподарському інституту в 1980-1983 рр. для розміщення ветеринарного факультету передається будівля міської ветеринарної клініки (вул. Космічна, 119) та навчальний корпус школи майстрів сільського будівництва (вул. Мандриківська, 276) загальною площею близько 7 тис. м². У цей же час закінчується будівництво гуртожитку № 2 на 840 місць, а в 1985 р. вступає в дію гуртожиток № 6 на 400 місць.

У другій половині 80-х років у ВНЗ було проведено суттєвий капітальний ремонт корпусів, навчальних аудиторій і наукових лабораторій, бібліотеки. Комплексний ремонт інституту зроблено із застосуванням розпису, який є унікальною формою орнаментального мистецтва, відомою в Придніпров'ї ще з XVIII століття [11, 81, 91].

До середини 80-х років у транспортному інституті студентам було створено всі необхідні умови для навчання й проживання. Студентське містечко інституту являло собою парк площею близько 30 гектарів, де розмістилися навчальні корпуси, 5 студентських гуртожитків студентський клуб, плавальний басейн, стадіон, спортивний корпус, їдальня, кафе, тир, крамниці, ательє, комбінат побутових послуг, хлібопекарня, банно-пральний комбінат, поліклініка, студентський профілакторій [9, 4].

Створений у 1980 р. інститут фізичної культури і спорту протягом 80-х – 90-х рр. зміцнив свою матеріально-технічну базу, дякуючи турботі його ректорів В.П.Шаповалову (1980 – 1997 рр.) і В.Г.Савченку (ректор з 1997 р.). Матеріально-технічна база інституту включала два навчальні корпуси, десять спеціалізованих спортивних залів, легкоатлетичний манеж зі штучним покриттям, один закритий і один відкритий плавальний басейн, футбольне поле та легкоатлетичну доріжку зі штучним покриттям, водноспортивну базу. Загальна площа навчально-спортивних корпусів та споруд складала 23026 м² (22 м² на одного студента). Інститут мав студентський гуртожиток на 500 місць [9, 6].

На початку 80-х років розпочався новий етап розвитку Криворізького гірничорудного інституту. Стабілізувався його студентський склад (8300 – 8500 чол.). Зміцнилася матеріально-технічна база (навчально-лабораторна площа чотирьох його будівель перевищила 54 тис. м²) [14, 19]. У Криворізькому педагогічному інституті, який у 1979 році очолив П.І.Шевченко, було введено в дію новий навчальний корпус, збудовано два студентські гуртожитки на

1200 місць, навчальні майстерні, створено студентський санаторій-профілакторій [3, 7]. У Дніпродзержинському індустріальному інституті у 80-х роках було завершено оснащення відкритого наприкінці 60-х років на р. Оріль Царичанського району спортивно-оздоровчого табору прекрасними кам'яними спорудами й дерев'яними фінськими будиночками. Табір став улюбленим місцем відпочинку викладачів і студентів. У цей же період з ініціативи профспілкового комітету було створено інститутський профілакторій на 100 місць у гуртожитку № 1 [17, 49, 50].

Друга половина 80-х років, як в цілому в суспільстві, так і в колективах вищих навчальних закладів, зокрема, ознаменувалася пошуком більш ефективних методів роботи в тому числі і в розвитку вищої школи. Великі перспективи зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ, значного покращення побутових умов студентів, аспірантів, викладачів та співробітників намічались в низці урядових постанов щодо “Основних напрямків перебудови вищої та середньої спеціальної освіти в Україні”, прийнятих у березні 1987 року.²

Відповідні заходи щодо виконання цих постанов було розроблено на місцях. Зокрема, 23 червня 1987 р. це питання обговорювалося на засіданні бюро Дніпропетровського обкому партії. За результатами обговорення було прийнято рішення забезпечити введення в експлуатацію до кінця 80-х – початку 90-х років 74,1 тис. м² загальної навчально-лабораторної площі (див. Табл. 1).

Передбачалось створити в Дніпропетровську спеціальне конструкторське бюро Всесоюзного спеціалізованого науково-виробничого об'єднання “Союзвузприлад” у комплексі з навчально-виробничим корпусом на 7 тис. м² і житловим будинком на 2,5 тис. м² [20, ф. 19, оп. 95, спр. 48, арк. 64].

На цьому ж засіданні було затверджено перелік об'єктів соціально-культурного побуту, які

**Об'єкти ВНЗ Дніпропетровської області, які планувалося
ввести в дію в кінці 80-х – початку 90-х рр.²**

Таблиця 1

№ п/п	ВНЗ	Об'єкт	Площа тис. м ²	Термін введення в дію
1	2	3	4	5
1.	ДДУ	Навчально-лабораторний корпус (блок "Г")	7,9	1988 р.
		Міжвідомча бібліотека	12,1	1988 р.
		Блок поточних аудиторій	6,4	1992 р.
2.	ДП	Навчально дослідний корпус	10,8	1991 р.
		Блок лабораторій дослідного полігону	1,4	1987 р.
3.	ДМетІ	Інженерний корпус	12,0	1987 р.
4.	ДХП	Навчальний корпус	9,0	1989 р.
5.	ДПТ	Добудова до навчального корпусу	4,0	1990 р.
6.	КГРІ	Навчально-лабораторний корпус	10,5	1988 р.

передбачалося ввести в дію у зазначений період (див. Табл. 2).

Перелік об'єктів соцкультпобуту у ВНЗ Дніпропетровської обл., які передбачалося ввести в дію у кінці 80-х – початку 90-х рр.³

**Перелік об'єктів соцкультпобуту у ВНЗ Дніпропетровської обл., які
передбачалося ввести в дію у кінці 80-х – початку 90-х рр.**

Таблиця 2.

№ п/п	ВНЗ	Об'єкт	Кількість (місць)	Термін введення в дію
1.	ДДУ	Гуртожиток для сімейних студентів	600	1992 р.
		Їдальня	120	1987 р.
2.	ДІБІ	Їдальня	120	1987 р.
3.	ДПТ	Добудова до спортзалу	300 м ²	1988 р.
		Профілакторій	150	1989 р.
		Гуртожиток	600	1991 р.
4.	ДМІ	Профілакторій	100	1988 р.
		Гуртожиток	800	1990 р.
5.	ДДІФК і С	Їдальня	270	1987 р.
6.	ДзП	Актова зала	1000	1989 р.
7.	КГРІ	Спортивно-оздоровчий табір	500	1987 р.
8.	КрПІ	Гуртожиток	600	1988 р.
		Їдальня	100	1988 р.

Треба відзначити, що в другій половині 80-х років у ряді ВНЗ Дніпропетровської області до керівництва прийшли нові ректори, в тому числі й обрані на альтернативній основі відповідно Закону про трудові колективи. Зокрема, в 1986 р. ректором ДДУ призначено д.т.н. проф. В.Ф.Приснякова, ректором ДІБІ у 1987 р. став 41-річний д.т.н. проф. В.І.Большаков, ректором ДСХІ у цьому ж році було обрано М.Г.Масюка, а у 1988 р. ректором ДзІІ обрано А.П.Огурцова.

Разом з ректорами інших ВНЗ вони енергійно впливали на розвиток матеріально-технічної бази своїх освітніх закладів. За 1987 – 1990 рр. були введені в дію навчально-лабораторні корпуси в ДДУ, ДМетІ, КГРІ, гуртожиток в КрПІ, їдальні в ДДУ, ДДЦФК і С, ДІБІ. Було також збудовано спортивно-оздоровчий табір КГРІ, міжвузівську бібліотеку в ДДУ, житловий будинок в ДСХІ.

Але системна криза, яка поглиблювалася в суспільстві в кінці 80-х років ХХ ст., не дозволяла виконувати заплановане. Продовжував існувати засуджений директивними органами влади залишковий принцип виділення коштів на вузівське будівництво, більшість вузівських об'єктів була “довгобудовами”, затримувалось освоєння коштів будівельними організаціями. Якщо в ХІ п'ятиріччі (1981-1985 рр.) на вузівському будівництві в Дніпропетровській області було освоєно 25 млн. крб., то в ХІІ п'ятиріччі (1986-1990 рр.) – лише 11 млн. крб. [26, ф. 19, оп. 95, спр. 48, арк. 81].

Ось чому виконком Дніпропетровської облради в червні 1990 р. прийняв спеціальне рішення “Про стан і заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів” [20, ф. 19, оп. 95, спр. 48, арк. 82]. Але події, що розгорталися в суспільстві в 1990-1991 рр., повалили всі плани, кардинально змінили всю систему суспільних відносин. Нелегкі часи чекали на вищу школу незалежної України.

Як відзначалося раніше, зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ передбачає оснащення їх навчальним і науковим устаткуванням і приладами. У післявоєнне 45-річчя, що досліджується, ця робота у навчальних закладах Дніпропетровської області пройшла декілька етапів.

У перші повоєнні роки ця проблема вирішувалася за рахунок реевакуації устаткування та приладів із східних районів СРСР, де ВНЗ перебували під час окупації Дніпропетровської області німецько-фашистськими загарбниками. Поступово відновлювалися навчальні та наукові лабораторії.

Зокрема, в держуніверситеті у порівнянні з 1945 р. кількість лабораторій у 1949 р. зростає з 22 до 57, а кабінетів відповідно з 6 до 21. Покращувалася їх матеріально-технічне забезпечення. Навесні 1948 р. ДДУ отримав вагон трофейного обладнання з Віндави, що дало змогу фізико-математичному факультету змонтувати ряд цінних установок. До 1955 року в університеті з'явилися нові науково-дослідні лабораторії радіофізики й атомної фізики, напівпровідників і діелектриків, оптична, ядерна, металофізики, ізотопна лабораторія, лабораторія міцності та ін. [12, 95, 102].

У металургійному інституті у цей період були розширені й доукомплектовані лабораторії кафедр, теорії механізмів і машин, органічної та фізичної хімії, електротехніки, ливарного виробництва, технології пірогенних процесів, обробки металів тиском, будівельної механіки, теплотехніки, теорії металургійних процесів. Для їх оснащення було придбане устаткування за нарядами Міністерства чорної металургії і Міністерства вищої освіти або на діючих заводах [5, 61]. У гірничому інституті в 1949 р. діяло 22 лабораторії та 25 кабінетів [6, 95]. У хіміко-технологічному інституті створено кабінет металографії, установлено піч для напівкоксування, змонтовано рентгенну установку, а також оснащено лабораторію процесів і апаратів, у транспортному інституті відновлено роботу 6 лабораторій.

Тільки протягом 1947 року відбулося поповнення різноманітним устаткуванням лабораторій гірничого інституту на 2 млн. 200 тис. крб., транспортного – на 800 тис. крб., будівельного – на 600 тис. крб., хіміко-технологічного – на 400 тис. крб. [20, ф. 19, оп. 5, спр. 360, арк. 20; спр. 361, арк. 161]. У лабораторному корпусі Дніпродзержинського вечірнього металургійного інституту після визволення міста від окупації було виявлено частину неушкодженого устаткування лабораторій кафедри фізики, металознавства і термообробки, а також механічної майстерні. На допомогу інституту, як і в попередні роки, прийшло базове підприємство – металургійний завод ім. Ф.Е.Дзержинського. Завод, очолюваний в той час випускником інституту М.М.Фоменком, задовольняв практично всі прохання про передачу лабораторного устаткування, реактивів і навіть металоріжучих верстатів для механічної майстерні. Дякуючи цьому, нічого не одержавши по лінії централізованого постачання, інститут все ж таки в основному забезпечив устаткуванням і матеріалами лабораторії і майстерню, що дозволило налагодити нормальний навчальний процес [17, 35]. Подібна робота проводилася і в інших вищих навчальних закладах області.

Наступний етап технічного оснащення ВНЗ розпочався у другій половині 50-х років ХХ ст. Пов'язано це було з проголошенням на липневому (1955 р.) пленумі ЦК КПРС курсу на прискорення науково-технічного прогресу й розгортання в СРСР науково-технічної революції [13, т. 8, с. 510-528]. Відповідне місце у вирішенні цих важливих завдань повинна була зайняти вища школа.

Вищі навчальні заклади знайшли ефективний шлях підвищення своєї ролі в науково-технічному розвитку країни. З 1956 року починають створюватися проблемні та галузеві наукові лабораторії, в яких вирішувалися конкретні науково-технічні завдання виробництва. Якщо до 1966 року (за 10 років) у вузах МВССО УРСР було

організовано 45 галузевих лабораторій, то за роки восьмої п'ятирічки їх кількість збільшилася до 106, причому 91 з них функціонувала в технічних ВНЗ. Кошти на створення та оснащення цих лабораторій виділялися галузевими міністерствами в першу чергу тим вищим навчальним закладам, в яких розроблялися важливі проблеми удосконалення техніки й технології виробництва.

У 60-ті роки навчальним закладам було надане право використовувати 75 % коштів, які отримувалися від перевищення доходів над витратами по НДР, для придбання устаткування й приладів. Ефективно це право використовувалось металургійним інститутом. Тут у 60-ті – 70-ті роки було взято курс на оснащення лабораторій агрегатами промислового й напівпромислового типу. Зокрема, в лабораторії металургії сталі було встановлено конвертор заводського типу. Приміщення, в якому він розмістився, було оснащено мостовим краном. У лабораторії електрометалургії було встановлено 5 плавильних печей заводського типу. П'ять промислових печей з'явилося в термічній лабораторії. Для вивчення студентами технології формовки лабораторія кафедри ливарного виробництва поповнилась формовочними машинами заводського типу. У лабораторії кафедри обробки металів тиском було встановлено 6 прокатних і 2 волочильних стани заводського типу. Ця лабораторія являла собою фактично прокатний цех з п'ятитонним мостовим краном, власною підстанцією й вальцетокарною майстернею.

На багатьох кафедрах інституту було спроектовано й створено установки, на яких моделювалися металургійні процеси. Так, на кафедрі металургії чавуну було створено модель доменної печі в 1/10 натуральної величини. В лабораторії кафедри металургійних печей діяла модель методичної печі також в 1/10 її натуральної величини, а нагрівальні колодязі були того ж найновішого типу, що застосовувалися на виробництві.

У 60-ті – 80-ті роки інститутські лабораторії поповнилися унікальним устаткуванням і приладами: рентгенівськими мікроаналізаторами, електронними й телевізійними мікроскопами, установками для мікроструктурного аналізу [5, 90-91].

Подібна робота проводилася й іншими технічними ВНЗ Дніпропетровської області, зокрема дніпропетровськими гірничим, хіміко-технологічним, будівельним, транспортним, Криворізьким гірничорудним, Дніпродзержинським і промисловим інститутами. В цілому, якщо в 1965 р. загальна вартість навчального та наукового устаткування в технічних ВНЗ і університетах України складала 94,5 млн. крб., у 1970 р. – 138,7 млн. крб., то в 1980 р. цей показник досяг 420,06 млн. крб., тобто збільшився в 4,4 рази [2,50].

Третій етап зміцнення технічної бази ВНЗ пов'язується з їх оснащенням електронно-обчислювальною та комп'ютерною технікою. Посилення уваги до цих проблем викликалося значним збільшенням підготовки спеціалістів з електронно-обчислювальної техніки та автоматизованих систем управління. Зокрема, в 1970 р. у порівнянні з 1965 р. кількість спеціалістів, працюючих за цими спеціальностями, повинна була збільшитися в 3 рази. Якщо в 1959 р. у народному господарстві України використовувалося тільки 2 електронно-цифрові обчислювальні машини (ЕЦОМ), то в 1966 р. діяло 139 обчислювальних центрів, у складі яких нараховувалось 171 ЕЦОМ, функціонувало 328 машинно-рахункових станцій і 644 бюро.

У 1960 р. вступив у дію обчислювальний центр (ОЦ) у держуніверситеті. У ньому була єдина цінна машина “Урал-1”. До 1970 р. у ОЦ ДДУ з'явилися сучасні на той час цифрові машини М-50, Мінськ-22, ВНПЕМ-1, аналогова машина МН-8 [12, 112]. У 1962 р. при безпосередній участі ректора В.А.Лазаряна машина “Урал-1” з'явилася в транспортному інституті. Тоді ж розпочалася підготовка спеціалістів з обчислювальної

техніки. Згодом в інституті з'являються ЕОМ на напівпровідниках, запроваджуються машини “Промінь”, “Памір”, ЄС-250, машина екстракласу ІВМ-АТ-286 американського виробництва. Це були перші потужні персональні комп'ютери в Дніпропетровську [15, 249].

Транспортний інститут ефективно використовував ЕОМ для навчальної, науково-дослідної роботи, вирішення виробничих завдань Придніпровської залізниці. У 1974 р. ОЦ інституту отримав нове приміщення в спеціально оснащеному блоці № 2. У 70-ті роки в інституті з'являються нові ЕОМ “Мінськ-32”, “ЄС-1020”, у 1980 р. – “ЄС-1050”. Ще в 1972 р. у доповіді ректора ДІТ-у В.А.Каблукова на серпневій нараді викладацького складу було виділено спеціальний розділ “Використання обчислювальної техніки в навчальному процесі”. Уже в першому семестрі 1972/1973 навчального року для вирішення геодезичних завдань ЕОМ користувалося 10 студентських груп.⁴

З січня 1973 р. в ДІТ-і було введено в експлуатацію підсистему “Сесія” АСУ ДІТ. Було розроблено також підсистеми “Навчальний процес”, “Абітурієнт” та інші. До 1977 р. обчислювальна техніка стала невід'ємною складовою для навчального процесу на всіх випускних кафедрах інституту.

Ця робота зацікавила Міністерство вищої освіти України, Науково-дослідницький інститут проблем вищої школи (Москва). В березні 1978 року в ДІТ-і було проведено нараду ректорів транспортних вузів СРСР. Запрошені були також керівники технічних ВНЗ України. Обговорювалось питання подальшого удосконалення процесу підготовки інженерних кадрів.

Виступаючи на цій нараді, ректор ДІТ-у професор В.А.Каблуков поділився досвідом впровадження в інституті автоматизованої системи управління якістю підготовки спеціалістів. Його доповідь і особливо практичне знайомство з можливостями

використовування цієї системи викликали велике зацікавлення в учасників наради.

Завдячуючи накопиченому досвідові роботи, великій кваліфікації співробітників, ДПТ отримав статус базової організації галузі з використання обчислювальної техніки.

З 1972 до 1980 року в інституті регулярно проводились семінари-наради керівників обчислювальних центрів залізничних доріг України, учасники яких з особливою увагою обговорювали проблеми експлуатації ЕОМ нових поколінь. Використання електронно-обчислювальної техніки в життєдіяльності ВНЗ, створення ОЦ ефективно здійснювалося у зазначений період також у гірничому, металургійному, хіміко-технологічному, Криворізькому гірничорудному інститутах.

Всього ж до кінця 70-х років у вищих навчальних закладах України нараховувалось 37878 обчислювальних машин. У 80-ті роки увага колективів ВНЗ до комп'ютерного оснащення навчальної роботи та наукових досліджень посилилась. В Дніпропетровському металургійному інституті, наприклад, був створений навчально-науково-виробничий комплекс "Термінал" для поглибленої комп'ютерної підготовки інженерів-металургів.

Разом з тим дуже часто ЕОМ використовувались недостатньо ефективно, багато інститутів не виконували планів річного завантаження машин. Дуже слабо задовольнялись заявки Мінвузу УРСР на придбання сучасного оснащення. В 1968-1973 рр. заявки на оптичні прилади були виконані лише на 30 – 40 %, на радіовимірювальні прилади на 15 – 20 %, на рахунково-клавійні та рахунково-перфораційні машини на 20 – 30 %. Тому цілком закономірно, що у великих центрах постало питання про необхідність створення міжвузівських дослідно-експериментальних заводів, лабораторій унікального оснащення, обчислювальних центрів та інших об'єктів, які б підвищили ефективність досліджень вузівських колективів. Рада Міністрів УРСР доручила Держплану та Держбуду

республіки розглянути питання про будівництво в десятій п'ятирічці таких міжвузівських об'єктів у Харкові, Одесі, Києві, Львові та Дніпропетровську. Це завдання було в цілому вирішено.

В 1976 р. в Дніпропетровському держуніверситеті розпочав функціонувати міжвузівський госпрозрахунковий обчислювальний центр, оснащений серією сучасних ЕОМ. В кінці десятої п'ятирічки тут створили добре оснащені експериментальні майстерні та метрологічну лабораторію. Тільки за 1979 р. в межах міжвузівської кооперації на оснащенні міжвузівського центру були реалізовані різні види послуг на загальну суму близько 400 тис. крб. [2, 50-51].

У 80-ті роки продовжувалося оснащення ВНЗ області електронно-обчислювальною та комп'ютерною технікою, унікальним обладнанням та приладами. Відбувалася модернізація обчислювальних центрів, оснащення їх ЕОМ останніх поколінь, обчислювальна та комп'ютерна техніка з'явилася на кафедрах, в лабораторіях і інших підрозділах навчальних закладів.

Покращення матеріально-технічного оснащення ВНЗ у 70-ті – 80-ті рр. відбувалася також за рахунок створення філій кафедр на підприємствах, інженерних центрів (ІЦ), навчально-науково-виробничих об'єднань (ННВО).

Таким чином, та матеріально-технічна база ВНЗ Дніпропетровської області, з якою вони вступили в третє тисячоліття, була закладена в основному у 1946-1991 рр. Треба відзначити, що оснащення вищих навчальних закладів області як навчально-лабораторними площами, так і соціально-побутовими умовами проживання студентів і викладачів перевищувало середні показники по вищій школі України. Зокрема, провідним не тільки в Україні, а і в СРСР навчально-науково-культурним комплексом став ДДУ, провідними у своїх групах ВНЗ були ДГІ, ДМетІ, ДБІ, ДПТ. Разючих успіхів у розвитку матеріально-технічної бази досягли, наприклад, Дніпропетровський медичний та

Дніпродзержинський індустріальний інститут. Медичний інститут (нині академія) займає площу 85 гектарів. Загальна площа власної бази навчальних корпусів та інших будинків складає 98545 м². Навчальна база інституту складається з 7 учбових корпусів загальною площею 52000 м², в яких розташовано 608 навчальних аудиторій, кабінетів, лабораторій. Інститут має 7 гуртожитків загальною площею 46000 м² і житловою 20341 м². Середня площа на одного мешканця складає 7,1 м² [7, 811]. У Дніпродзержинському індустріальному інституті загальна площа семи навчальних корпусів становила 119092 м², що складало 16 м² на одного студента денної форми навчання (кращий показник серед ВНЗ України). Фондозабезпеченість у розрахунку на одного студента денної форми навчання – 522,9 тис. крб. Вартість обчислювальної техніки – 500 млн. крб. [17, 54].

На наш погляд, багато чого з досвіду зміцнення матеріально-технічної бази ВНЗ Дніпропетровської області у 1946-1991 рр. доцільно використовувати й в сучасних умовах, особливо там, де ведеться велике вузівське будівництво. Зокрема, має сенс ширше використовувати накопичений у попередні роки досвід перспективного та поточного планування роботи з розвитку матеріально-технічної бази вищої школи; створення рад, штабів, комісій сприяння будівництву вузівських об'єктів, встановлення прямого зв'язку між колективами ВНЗ і будівельних організацій; виділення у великих вузівських центрах спеціалізованих будівельних організацій, які займаються зведенням об'єктів науки та навчальних закладів.

Доцільно також заснувати у вищих навчальних закладах, які ведуть широкомасштабні комплексні роботи, спеціальної дирекції або посади проректора з перспективного капітального будівництва і розвитку. Великі можливості закладені в таких формах, як міжвузівська кооперація з будівництва навчально-наукових комплексів, господарсько-науковий міжвузівський полігон,

пункти прокату, лабораторії рідкісного обладнання і т.д. Більш вагома роль координації цієї роботи повинна належати радам ректорів вузівських регіонів.

(Далі буде.)

Література та джерела

1. Академії будівельних кадрів – 75 років: Нарис історії Придніпровської державної академії будівництва та архітектури / За редакцією заслуженого діяча науки і техніки України, доктора технічних наук, професора В.І.Большакова; авторський колектив: Г.Г.Кривчик (керівник авт. колективу), В.С.Алефіренко, В.А.Бабенко та інші. – Дніпропетровськ: 2005. – 416 с.
2. Британ В.Т. Организация вузовской науки. Опыт и уроки. – К.: 1992. – 168 с.
3. Буряк Володимир. Криворізький державний педагогічний університет: сьогодення і перспективи // Рідна школа. 2000. № 9. С. 6-8.
4. Вища школа Української РСР за 50 років. У двох частинах (1917-1967 рр.) Частина друга (1945-1967 рр.) – К.: 1968. – 538 с.
5. Государственная металлургическая академия Украины. История становления вуза и развития его научно-педагогических школ / Под редакцией академика НАН Украины Ю.Н.Тарана – Жовнира. – Днепропетровск: 1999. – 316 с.
6. Днепропетровский горный институт. Исторический очерк в двух книгах. Книга I. История и развитие (1899-1989) / Под редакцией д.т.н. А.А. Ренгевича, канд.ист.н. М.П. Теселько. – М.: 1990. – 345 с.
7. Дніпропетровська державна медична академія. 1916 – 2001 / Упорядник – член-кореспондент АМН України О.В. Люлько. За редакцією академіка АМН України Г.В. Дзяка – Дніпропетровськ: 2001. – 816 с.
8. Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту (1980-2000). – Дніпропетровськ: 2000. – 22 с.
9. Днепропетровский ордена Трудового Красного Знамени институт инженеров железнодорожного транспорта имени М.И.Калинина / Под редакцией В.А. Каблукова. – Днепропетровск: 1987. – 16 с.
10. Ефименко Г.Г., Красников В.М., Новоминский А.Н. Высшая школа Украинской ССР. Успехи, проблемы развития. – К.: 1978. – 328 с.
11. Історія Дніпропетровського державного аграрного університету / Відп. ред. М.Т. Масюк. – Дніпропетровськ: 1997. – 150 с.
12. Історія Дніпропетровського національного університету / Голова редколегії проф. М.В. Поляков, науковий редактор проф. С.І. Світленко. 3 вид., перероб. і доп. – Дніпропетровськ: 2003. – 232 с.
13. КПСС в резолюціях і рішеннях съездів, конференцій і пленумів ЦК. В 15 томах. Т. 8-15. М.: 1985-1989.
14. Криворожский горнорудный институт. Краткий исторический очерк (1922-1992); Сост.: Н.И. Боярко, В.Ф. Бызов, Г.И. Ванина и др. – М.: 1992. - 207 с.

15. Куліш А.І. Легенди ДПТ-у. – Дніпропетровськ: 2005. – 460 с.
16. Маланчук В.Ю., Попов В.М., Новомінський А.Н. Вища школа УРСР. Здобутки і перспективи (1966-1970). – К.: 1971. – 148 с.
17. Нариси історії Дніпродзержинського державного технічного університету. До 80-річчя створення вузу. / Авт. колектив: академік А.П.Огурцов (керівник авт. колективу), проф. Р.І. Ветров (заступник керівника), акад. Л.М.Мамаєв і інші. – Дніпродзержинськ: 2000. – 272 с.
18. 50 лет Днепрпетровского медицинского института / под редакцией проф. И.И.Крыжановской / - К.: 1967. – 380 с.
19. Український державний хіміко-технологічний університет. Літопис. 1930-2005/ Голова редакційної колегії М.В. Бурмістр/. – Дніпропетровськ: 2005.- 194 с.
20. Державний архів Дніпропетровської області: Фонд 19 (Дніпропетровський обком компартії України); Фонд 18 (Дніпропетровський міськком Компартії України). Фонд 42 (Жовтневий райком Компартії України м. Дніпропетровська).
21. Багатотиражні газети ВНЗ Дніпропетровщини.
  - 1 До речі, у дореволюційних звітах ВНЗ відомості про навчальну базу подавалися не як площа (м2), а як обсяг (м3).
  - 2 Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране. – К.: 1987.
  - ³ Таблицю складено за матеріалами Дніпропетровського державного обласного архіву, ф. 19, оп. 95, спр. 48, арк. 77.
  - 4 Таблицю складено за матеріалами Дніпропетровського державного обласного архіву, ф. 19, оп. 95, спр. 48, арк. 77.
  - 4 За кадры транспорта – 1973. 1 лютого

